

Ryssänkirkkolaisia vai aitoja suomalaisia? Ortodoksit itsenäisessä Suomessa

”Tätä uskonto vieroksuttiin kovasti täällä muuvalla Suomessa, Suojärvellä ei ollut sitä. Siellä oli hyvä pappi tuo Ruskokivi, luterilainen. Ei hää ollut väli mitä (uskontoa tunnusti). Se kävi meillä monet kerrat, jutteli, oli puhelias, iloinen. Mutta täällä, jos oli ortodoksi, se oli ryssä ilman muuta...” (Tarja Raninen 1994, s. 63-64)

Oheinen lainaus kuvastaa hyvin sitä tositilannetta, johon kaksi kolmasosaa Suomen ortodoksiväestöstä joutui toisen maailmansodan jälkeen. Oman kodin jättäminen merkitsi myös osalle omasta ortodoksisesta identiteetistään luopumista. Sotienjälkeinen identiteettikriisi ei suinkaan ole ainoa vaihe, jolloin ortodoksien uskon lujutta on koeteltu – se on ollut koetuksella siitä lähtien, kun ortodoksinen kulttuuriperinne levisi Bysantista Novgorodin kautta itäiseen Suomeen

Ortodoksien väestön identiteetti – mitä se on?

Väinö Voionmaa laati vuonna 1915 teoksen Suomen karjalaisen heimon historia. Suomessa asuneet ortodoksit yhdistettiin teoksessa karjalaiseen heimoon. Aiemmin suosittu heimo-sanana käyttö korvattiin 1960-luvulla käsitteellä etninen identiteetti. Identiteettikysymysten tarkastelu on laajentunut useiden eri tieteenalojen piiriin. Käsitettä käytetään ryhmien, heimojen, osakulttuurien, vähemmistöjen ja kansakuntien kuvauksessa. Eri yhteyksissä puhutaan mm. ryhmä-, kulttuuri-, paikallis- sekä kansallisesta, etnisestä ja sosiaalisesta identiteetistä. Me-elämys ja yhteenkuuluvuuden tunne yhdistävät esim. ryhmän jäsenet toisiinsa. Identiteetti erottaa meidät muista, sitoo menneisyyden nykyisyyteen ja on muiden hyväksymä. Uskonnolla on katsottu olevan sellainen identiteetin ulottuvuus, jossa korostuu jatkuvuus. Kun tarkastellaan Suomen ortodoksinen väestön historiaa identiteetin näkökulmasta, korostuu ensi sijassa tietoisuus syntyperästä, ortodoksinen uskonperinteen jatkamisesta ja esimerkiksi karjalan kielen säilyttämisestä.

Suomalaiskansallisesta näkökulmasta katsottuna ortodoksinen väestö on nähty kautta vuosisatojen uskontonsa ja kielensä vuoksi epäilyttävinä ”ryssinä” ja ”ryssän kirkkoon kuuluvina”. Tämä on johdunut siitä, että ortodoksinen kristillisuus levisi Karjalaan Novgorodin välityksellä. Karjalaiset tukeutuivat Venäjän ortodoksiseen kirkkoon tiukasti, koska se oli osa heidän etnistä perinnettään. Venäjän kirkko oli välittäjänä ortodoksisuuden juurruttamisessa Karjalaan. Ortodoksinen uskonto kohtasi Karjalassa vanhan, omaperäisen kansankulttuurin, johon se yhdistyi. Näin syntyi omaperäinen karjalais-ortodoksinen identiteetti yleisesti tunnettujen kreikkalais-ortodoksinen ja venäläis-ortodoksinen rinnalle. Ortodoksinen kirkon kautta karjalaiset saattoivat etsiä liittymää myös laajem-

paan ja universaalimpaan kirkon perinteeseen. Karjalan ortodoksisen kirkon kukoistusaikaa kesti 1570-luvulle saakka, sinä aikana kehittyivät oma karjalainen puinen kirkkoarkkitehtuuri, ikonitaide, kirkkolaulu jne. Suomen karjalaisten identiteettiä vahvisti Aunuksen puolella asuneiden karjalaisten ortodoksinen usko.

Ensimmäiset identiteettiongelmat syntyivät siinä vaiheessa, kun valtionkirkon asemasta jouduttiin uskonnolliseen vähemmistöasemaan. Ortodokseista tuli vähemmistö sitä mukaa, kun Ruotsi valtasi ortodoksiskarjalaisia alueita Venäjältä. Ruotsin ahtaat uskontolait ja ortodoksien käännytystoimet olivat osaltaan syynä karjalaisten joukkopakoon Venäjälle 1600-luvulla. Vaikka Ruotsissa säädetyt uudet kirkolliset määräykset pyrkivään takaamaan eriuskoisille oikeuden uskonnonharjoittamiseen, ortodoksien oli kokoonnettava yhteisiin jumalanpalveluksiin omissa suljetuissa piireissään eikä heillä ollut juurikaan mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnallisiin tehtäviin.

Uudenkaupungin rauhasta lähtien Karjalan ortodoksit asuivat erillään toisistaan rajan kahden puolen. Suomen puolelle jääneet Ilomantsin ja Taipaleen ortodoksiset seurakunnat joutuivat elämään enemmistönä olleen luterilaisen väestön joukossa. Pääosa ortodokseista eli Vanhassa Suomessa, jossa Venäjän ortodoksinen kirkko vahvisti otetaan karjalaisten keskuudessa.

Vanhan Suomen palauttaminen loi jälleen yhtenäisen ortodoksien asuman alueen, kun Ruotsin puolella asuneet muutama tuhat ortodoksia yhdistettiin Vanhan Suomen ortodokseihin. Vuonna 1812 Karjalassa oli kahdeksan ortodoksiseurakuntaa ja väkiluku niissä noin 30 000 henkeä. Vaikka ortodoksisuus levisi venäläisen sotaväen ja kauppiaiden välityksellä aina Länsi-Suomen kaupunkeihin asti, silti 98 %:a ortodokseista asui yhä Viipurin ja Kuopion lääneissä.

Suomen ortodoksiseurakuntien kuuluminen Pietarin hiippakuntaan merkitsi ortodoksien aseman muodostumista kaksitahoiseksi. Toisaalta kirkolliskanoninen yhteys Venäjän kirkkoon säilytti seurakunnat Suomessa venäläisenä laitoksena toisaalta taas hallinnollis-taloudellisissa asioissa seurakuntia sitoivat Suomen lait ja asetukset. Seurakuntien määrä oli kasvanut 1800-luvun lopulla jo pariinkymmeneen, virassa olevia pappeja oli yli 30 ja Suomen alueella oli kolme luostaria – Valamo, Konevitsa sekä naisluostari Lintulassa sekä koko joukko venäläisiä sotilasseurakuntia. Kaupunki-seurakuntien väestö oli pääosin venäjänkielistä. Maaseutuseurakunnat olivat lähes täysin suomen- ja karjalankielisiä.

Venäjän kirkon traditiot olivat Raja-Karjalassa vuosisataiset. Sen vuoksi olikin ymmärrettävää, että esimerkiksi yritykset muuttaa kirkkoslaavinkieliset jumalanpalvelukset suomenkielisiksi saivat aikaan vastarintaa. ”Venäjän kieli on Jumalan muamon kieli. Malittu tulee huujuetuksi, jos rukoillaan suomeksi. Venäjän skolat pitävät sen tähden olla”, oli salmilaisten vastaus suomalaistamistoimenpiteisiin. Suomalaisen valtaväestön silmissä rajakarjalaiset olivat sortokausien aikana ryysiiä. Suurella osalla raja-alueen asukkaista kansallistunne pysyi heikkona. Uskonnon ohella asukkaita yhdisti Venäjään kauppa- ja sivuansiosuhteet ja usein myös tiiviit sukulaisuussuhteet.

1900-luvun alku oli ”taistelua Karjalasta”, jossa niin suomalaisten kuin venäläistenkin huomio kohdistui ortodoksien asuttamiin alueisiin. Taistelu tapahtui ”kielen ja mielen” avulla. venäläiset halusivat liittää karjalaiset tiiviimmin venäläiseen kulttuuriin – uskonnon varjolla alettiin perustaa mm. venäläisiä kouluja ja jopa osa seurakunnista haluttiin liittää hallinnollisesti Aunuksen kirkollisen organisaatioon. Vastaavasti suomalaiskansallisesti ajattelevat eivät ymmärtäneet karjalaisten omaa perinnettä. Esimerkiksi kielentutkija A. Gentz kuvasi suojärveläiset ”raaksi, sivistymättömäksi ja melkein pakanallisessa taikauskossa eläväksi kansaksi...kristinuskosta heillä on hyvin sekavat ja väärät ajatukset ja tiedot...sillä saarnoista, joita venäjäksi pidetään ei saada mitään ohjausta”.

Taloudellinen ja uskonnollinen yhteys Venäjälle oli niin voimakas, että perinteinen slaavinkielinen jumalanpalvelus, paastoajat, vanha ajanlasku yms. tarjosivat karjalaisille pysyvän perinteen ja merkitysjärjestelmän. Tarvittiin pitkälle menevää yhteisöllistä kriisiä ennen kuin uskoon liittyvistä perinteistä luovuttiin. Tällainen murros oli Suomen itsenäistyminen ja rajan sulkeutuminen kesällä 1918 Venäjälle.

Irti Venäjästä – Suomen ortodoksisen kirkkokunnan perustaminen

Venäjän bolshevikivallankumous muutti tilanteen täysin. Vallankumouksellisten ohjelauseena oli ”vanha maailma on hävitettävä perustuksiaan myöten!” Usean vuosikymmenen aikana Venäjän kirkkoa hävitettiin systemaattisesti. Suomessa ei itsenäisyyden alkuvuosina esiintynyt suoranaista ortodoksien uskonnon vainoa, mutta venäläinen papisto ja venäläisten koulujen opettajat joutuivat silti painostuksen kohteeksi. Tämä ei tapahtunut valtiovallan organisoimana, vaan ortodoksialueen suomenmielinen väestönosa toteutti toimenpiteet.

Suomen ortodoksit reväistiin pois Venäjän kirkon yhteydestä ja jo v. 1918 he saivat oman kirkkokunta-asetuksensa v. 1918. Oman kirkkohallinnon nopeaan valmistumiseen vaikutti pitkä kirkko-

hallinnon uudistustyö, jota Suomessa ja Venäjällä oli vuosikymmenien ajan tehty ennen Venäjän vallankumousta. Oleellista itsenäisyyden alkuvuosina oli se, että venäläisyyden merkit haluttiin poistaa kirkosta; jumalanpalveluskieli oli muutettava suomeksi ja vanha ajanlasku korvattava uudella. Ortodoksipapiston oli anottava Suomen kansalaisuutta ja esimerkiksi Raja-Karjalaan tullut ummikkovenäläinen papisto karkotettiin maasta. Näitä Suomen kansallisen ortodoksisen kirkkokunnan syntyyn liittyviä toimenpiteitä ei ole mielletty poliittiseksi, vaikka kaikkia uudistuksia johdettiin valtioneuvoston kansliasta ja opetusministeriöstä. Suomen ortodoksisesta kirkosta tehtiin julkisoikeudellinen yksikkö ja se joutui virallisena valtion laitoksena osallistumaan sekä maallisen vallan käyttöön että olemaan sen kohde. Kirkko-oikeudellisesti ortodoksisen kirkon tuli olla ”suhteissaan maalliseen valtaan riippumaton”. Ortodoksisen kirkkokunnan synnyttämisessä oli kyse sekä poliittisesta että kansallisesta intressistä: Suomi-Venäjä ja Konstantinopoli-Moskova –akseleista. Valtioneuvoston ja opetusministeriön ensimmäisenä suurena tehtävänä oli päästä irti Moskovan patriarkaatin alaisuudesta. Maahan tarvittiin myös ei-venäläinen piispa ja hänet löydettiin Virossa, kun leskirovasti Herman Aav nimitettiin apulaispiispan virkaan kesäkuussa 1922. Heti perään Suomen ortodoksit siirrettiin Moskovan patriarkaatin alaisuudesta Konstantinopolin patriarkaatin yhteyteen. Näin syntyi Suomen ortodoksinen kirkkokunta, joka erotti joulukuussa 1923 arkkipiispa Serafimin ja valitsi hänen tilalle Herman Aavin kesäkuussa 1925. Kaikkia päätöksiä tehtäessä venäjänkieliset sivuutettiin, vaikka heitä Suomen ortodokseista oli viidennes. Venäläisten keskuudessa kaikki eivät hyväksyneet Konstantinopoli-yhteyttä eivätkä uutta ajanlaskua, joten heidän näkökulmasta katsottuna Suomen kirkossa näytti tapahtuneen vakava repeämä.

Venäläisten juurien katkominen aloitettiin kirkon rakenteista, lainsäädännöstä ja kanonisista yhteyksistä. Samaan aikaan katsottiin tarpeelliseksi myös ortodoksisen kirkon ulkoisten piirteiden muokkaaminen suomalaiskansallisemmaksi. Tätä varten asetettiin komitea vuonna 1925. Mietinnössä ehdotettiin mm.:

- a. venäläisten sipulikupoleiden korvaamista renessanssikupoleilla, romaanisilla tai goottilaisilla torneilla.
- b. Ikonien venäläisten tekstien poistamista
- c. ortodoksiristin alemman poikkipuun poistamista
- d. pappien arkiviitan, venäläistyyllisen rääsän korvaamista luterilaisten pappien käyttämällä mallilla
- f. jumalanpalveluspukuun piti tuoda myös kullan ja hopean rinnalle suomalaiskansalliset värit

Pääosin komitean ehdotukset haudattiin hiljaisuudessa. Sen sijaan konkreettisia toimia käytettiin Valamon munkkien saamisesta mukaan uuteen kirkolliseen järjestykseen. Luostarissa varsinkin ajanlaskuriita kärjistyivät pitkälliseksi taisteluksi. Lopulta kirkollisen alioikeuden ja valtiovallan päätöksellä vuosien 1926-1927 aikana 45 ”rettelijöitsijämunkkia” karkotettiin Suomesta ja muutama

muu menetti munkkeuden ja pappeuden. Muutenkin Valamon luostari tuli suomalaistamisen kohteeksi: venäläismunkkien kansalaisoikeushakemuksia hylättiin ja luostarin sisälle luotiin mittava suomaiskeskus, poikakoti, koulu orpoja varten suomalaisine hoitajineen, opettajineen ja papistoineen.

Luterilaiset suhtautuivat usein epäluuloisesti rajan pinnassa asuviin ortodokseihin. Eräissä piireissä ortodoksit leimattiin kulttuuritaustansa vuoksi epäluotettavaksi väestönosaksi, joka jatkuvasti piti yhteyttä venäläisiin. Tehtiin jopa suunnitelmia ortodoksien karkottamiseksi pois rajaseudulta ja heidän korvaamisestaan luotettavammalla luterilaisella väestöllä. Etsivä Keskuspoliisi oli huolestunut venäläisten emigranttien toiminnasta, mm. venäläisyyden vaalimisessa ortodoksisissa kirkonmenoissa.

Karjalainen ortodoksiväestö seurakunnissa kesti kaikki omaan identiteettiin kohdistuvat muutokset, vaikka slaavinkielisten jumalanpalvelusten pitämistä ja vanhan ajanlaskun käyttöä vaadittiin useissa seurakunnissa vielä myöhään 1920-luvulla. Luterilaisuus saapui Raja-Karjalaan junalla, sillä v. 1922 valmistunut Suojärven rata sai aikaan Klondyke-ilmion ortodoksien asuttamalla alueella. Huolimatta siitä, että paljon luterilaisia muutti karjalaisten asuttamalle alueelle, ortodoksit säilyttivät enemmistöasemansa. Ortodoksit esimerkiksi solmivat avioliittonsa useimmiten toisten ortodoksien kanssa, vaikka Raja-Karjalassakin luterilaisten ja ortodoksien väliset seka-avioliitot yleistyivät 1920- ja 1930-luvuilla.

Suomen itsenäistymisen jälkeen ortodoksisen kirkkokunnan jäsenistö oli jakaantunut eri ryhmiin. Kantaortodoksit asuivat Pohjois- ja Raja-Karjalassa, toisen ryhmän muodostivat varsinkin kaupunkiseurakunnissa ja Karjalankannaksella asuvat venäläiset. Venäläisten määrää kasvatti lokakuun vallankumouksen jälkeen Suomeen muuttaneet emigrantit. Kolmas ryhmä oli Karjalan pakolaiset. Kaupunkiseurakuntien venäjänkieliset ortodoksit eivät aluksi sopeutuneet uuteen tilanteeseen. Esimerkiksi Helsingin seurakunnan elämä oli 1920-luvun puolivälissä hajaannustilassa kirkkoherran kannattaessa itsepintaisesti vanhaa ajanlaskua.

Vähitellen ortodoksit kuitenkin sopeutuivat uudistuksiin. Kirkkokunnan sisäinen rakennustyö, pyhän Sergein ja Hermannin veljeskunnan toiminta, pappiseminaari Sortavalassa, jumalanpalvelusten radiointi ja etenkin oppivelvollisuuskoulun läpimurto ortodoksiuskonnonopetuksineen jne. tuotti tulosta. Huolimatta seka-avioliittojen yleistymisestä ortodoksien pääasuma-alueilla ortodoksien

lukumäärä kasvoi ripeästi: vuonna 1920 ortodokseja oli Suomessa 54800, vuonna 1935 jo noin 81.000, joista yli 5000 oli Karjalan pakolaisia ja 500 luostarin asukkaita.

Sota toi uuden identiteettikriisin

Toinen maailmansota merkitsi täydellistä muutosta ortodoksiselle väestönosalle. Kantaortodoksisväestö eli noin 55 000 henkeä joutui jättämään asuinsijansa talvisodan syttyessä. Ortodoksisiiirtolaiset sijoitettiin pääasiallisesti Keski-Suomeen, Savoan ja Pohjanmaalle tilapäismajoitukseen. Siirtoväen hengellisen hoidon järjestäminen onnistui poikkeusoloissa varsin heikosti. Esimerkiksi lukuvuotena 1940-1941 vajaa puolet ortodoksikoululaisista sai edes jossakin muodossa tunnustuksellista uskonnonopetusta. Kesällä 1944 alkoi toinen evakkotaival ja se muodostui nyt lopulliseksi. Aloitettiin tyhjistä, kirkkonsa ja rukoushuoneensa menettäneen ortodoksisen kirkkokunnan piirissä kärsittiin jatkuvaa pulaa jumalanpalvelukseen sopivista paikoista. Toimituksia pidettiin kodeissa, kouluissa tai luterilaisissa seurakuntasaleissa. Noin kolmannes ortodoksioppilaista sai tunnustuksellista uskonnon opetusta.

Ortodoksien identiteetin kannalta ongelmalliseksi voidaan sodanjälkeisinä vuosina kirjata luterilaisten ja lahkolaisten kielteinen asennoituminen ortodokseihin, kirkon työntekijöiden vähäisyys sekä seka-avioliittojen yleistymisestä johtunut lasten kastaminen luterilaiseen uskoon. Evakossa olon aikana ortodoksisuuden julkinen tunnustaminen koettiin vaikeaksi. Oma ongelmansa oli vanhojen seurakunnallisten yhteyksien katkeaminen. Uudet seurakunnat olivat myös alueellisesti laajoja (useiden kuntien alueita käsittäviä) ja usein heikot kulkuyhteydet haittasivat papiston työskentelyä. Monelle ortodoksille esimerkiksi virkatodistuksen, jota tarvittiin esim. uuden maatilan saamiseen ja moneen muuhun tarkoitukseen, hakumatka saattoi muodostua kohtuuttoman pitkäksi. Jo ennen talvisotaa seurakunnat olivat laajoja, esim. Sortavalan ortodoksisen seurakunnan jäsenet asuivat kahdeksan eri kunnan alueella, pahimmillaan yli 100 kilometrin päässä pappialasta, mutta evakossa samaisen ortodoksisen seurakunnan jäsenet sijoitettiin noin 40 kunnan alueelle ja useiden satojen kilometrin etäisyydelle toisistaan Kokkolasta Ylitornioon.

Jäsenistön hajanaisuus ja jälleenrakentamisen viivästyminen vieroittivat kansaa kirkosta ja tunteettomien seurakuntalaisten suuri määrä haittasi yhteydenpitoa sekä toiminnan kehittymistä. Myös vanhoihin Kanta-Suomen ortodoksiseurakuntiin saatiin runsaasti siirtoväkeä. Näiden seurakuntien väestöpohja oli maailmansotien välillä ollut venäläistä. Nyt seurakuntiin oli tullut suuri määrä suomea ja karjalaa puhuvaa siirtoväkeä, jolle jumalanpalvelukset oli toimitettava suomeksi. Tämä ai-

heutti kitkaa seurakuntaelämässä esimerkiksi täällä Lahdessa. Monilla paikkakunnilla luterilaisuus oli ainoa hyväksytty uskonto – ortodoksisuus edusti outoa, itäistä ja venäläistä uskontoa.

Tässä hajaannuksen tilassa aktivoitui myös Moskovan patriarkaatti. Se nosti esille Suomen ortodoksisen arkkihiippakunnan liittymisen takaisin kanoniseen yhteyteensä. Suomessa liitoshankkeelle oli aluksi laajahko kannatus, sillä kirkkoyhteyden odotettiin hyödyntävän luovutetusta Karjalasta evakkoon joutunutta kirkkoa. Arkkipiispa Herman omaksui aluksi paasikiveläisen sovinnollisen suhtautumisen Neuvostoliittoon ja Venäjän kirkkoon vuoden 1945 alussa. Hän arvioi, että kirkkoliitos voisi edistää kirkkokunnan jälleenrakentamista ja ortodoksikirkon asemaa Suomessa. Taustalla saattoi olla ajatus Karjalan palauttamisesta takaisin Suomelle ja ortodoksien paluu entisille asuinsijoille. Suomessa liittymistä vastustavat olivat enemmistönä jo vuonna 1946 ja niinpä Moskovan tarjoukset mm. Suomen ortodokseille myönnettävästä laajasta itsehallinnosta, autokefaalisesta asemasta, torjuttiin. Eduskunta oli joulukuussa 1949 hyväksynyt kirkkokunnan jälleenrakennusohjelman valtion varoista ja viimeistään siinä vaiheessa kiinnostus Moskovan lähentelyihin hiipui. Vielä 1950-1957 Moskova oli aktiivinen Suomen suunnalla, käyttäen hyväksi mm. Valamon ja Konevitsan luostareiden sekä Helsingin yksityisen kreikkalaiskatolisen seurakunnan liittymistä Moskovan patriarkaattiin.

Suomessa luostareiden kuulumista Moskovan alaisuuteen pidettiin laittomana. Vuoden 1955 kirkolliskokous jatkoi aiemmalla linjallaan ja torjui uudelleen Moskovan patriarkaatin suunnitelmat ja vihdoinkin huhtikuussa 1957 eli samaan aikaan kun Suomen ja Neuvostoliiton poliittinen liennytyks oli päässyt vauhtiin, Moskovan patriarkaatti tunnusti Suomen ortodoksisen kirkon aseman. Moskovan patriarkaatin painostustoiminta näyttää siten olleen yhteydessä ensisijaisesti poliittiseen kehitykseen kuin kirkkopoliitiikkaan. Merkittävänä keinona Moskovan torjumisessa oli palaaminen 1920-luvulla periytyneeseen tapaan korostaa kirkon suomaisuutta ja riippumattomuutta. Liitosmyönteisyys yhdistettiin ääriivasemmistolaisuuteen ja lopulta oli saavutettu tulos, joka ei jakanut kirkkoa suomalaisen ja venäläiseen osaan.

Nuoriso luopuu kirkosta

Ortodoksien identiteetin murtuminen näkyy selvästi väestökehitysluvuissa. Vuonna 1949 kirkkokunnan jäsenmäärä oli sama kuin talvisotavuonna. Luonnollisen lisäyksen kautta jäsenmäärä oli ennen sotia kasvanut 9 %:a kymmenvuotiskautena 1930-1939. Sota riisti noin 1500 ortodoksien hengen ja noin 3000 jäsentä menetettiin evakkovaiheen aikana seka-avioliittojen, lasten kastamisten

luterilaisiksi ja kirkosta eroamisen kautta. Laskeva suuntaus jatkui aina 1980-luvulle saakka. Vuonna 1971 ortodokseja oli Suomessa 62500 ja 1995 noin 57000, jolla tasolla ortodoksien määrä pysyi 2000-luvun alkuun saakka. Vasta viimeisten vuosien aikana ortodoksien määrä Suomessa on lähtenyt nopeaan kasvuun, vuonna 2005 ylitettiin 60.000 asukkaan raja. Viimeaikainen kasvu selittyy venäläisen maahanmuuttajaväestön kasvulla. Yli puolet kirkosta eronneista liittyi luterilaiseen kirkkoon. Eniten uskonmuuttoa tapahtui läntisessä Suomessa sekä suurimmissa kaupungeissa. Jos ortodoksien väestönkasvu olisi jatkunut 1930-luvun vauhdilla, ortodokseja olisi Suomessa nyt noin 120.000-130.000.

Tutkimusten mukaan ortodoksiset uskonvaihtajat olivat useimmiten sellaisia, jotka olivat lähteneet Karjalasta lapsina tai nuorina. Vanhemmat karjalaiset eivät yleensä vaihtaneet uskontoa. Seurakuntien jälleenrakennuksen aikana korotetut kirkollisverot ja seurakuntien joutamattomuus verojen maksussa aiheuttivat myös eroamista kirkon jäsenyydestä. Lasten uskontokunnan valinta enemmistöväestön mukaisesti jatkoi seka-avioliittojen aloittamaa assimilaation yhdenmukaistavaa linjaa. Vanhempien irtaantuminen ortodoksisista tavoista vähensi uskonnon merkitystä kodeissa, eikä kodeissa ollut enää ”buaboja”, isovanhempia, huolehtimassa lasten uskonnollisesta kasvatuksesta. Myös sotien jälkeen edennyt yleinen maallistuminen vähensi kunnioitusta ortodoksisuutta kohtaan.

Ortodoksivähemmistöön kuuluneiden juurettomuutta lisäsi suomalaisen yhteiskunnan nopea muutos 1960-luvulta lähtien. Ortodoksikarjalaisen siirtoväen asuttamalta alueelta suuntautui voimakas muuttoliike Etelä-Suomen teollisuusalueille ja Ruotsiin. Helsingin seurakunnan alueella asuu tällä hetkellä runsas neljännes kaikista Suomen ortodokseista.

Ortodoksien uskonnollinen kenttä on muuttunut myös siten, että kuvaan on tullut myös kokonaan uusia ryhmiä. Näistä yksi ryhmä ovat ns. käännynnäiset eli luterilaisesta kirkosta ortodoksiseen kirkkoon liittyneet. Heillä ei ole usein minkäänlaisia karjalaisia juuria. Toinen polttava ongelma on venäläisten maahanmuuttajien nopea lisääntyminen, joka aiheuttaa esim. Lappeenrannan ortodoksi-seurakunnassa sielunhoitotyölle ja lapsien uskonnonopetukselle paineita.

Ortodoksisuus ja karjalaisuus?

Ortodoksisuus Suomessa on kytkeytynyt historian kuluessa saumattomasti karjalaisuuteen. Tällä hetkellä voidaan kuitenkin kysyä, millaista karjalaisuutta ortodoksisuus tällä hetkellä edustaa? Karjalaiset siteet murenevät Karjalassa syntyneiden jäsenten vähetessä. Kun ennen sotia vanhempi su-

kupolvi pyrki siirtämään perintöä uusille sukupolville muuttumattomana, nyt nuorempi sukupolvi luo omia suomalaisia perinteitään (tai karjalaisia) perinteitään. Toisen maailmansodan jälkeisessä Suomessa erilaisuutta tai suomalaistamista ei enää voitu perustella alueellisesti, koska karjalaiset asuivat muun suomalaisväestön keskuudessa. Suomalaiset käsittelivät karjalaisia siirtoväkenä tai evakkoina painottaen näin menetystä ja sodan aiheuttamaa traumaa, joka koski kaikkia. Näin häivytettiin etnisiä ja kulttuurisia eroja. Vähemmistönä olleet ortodoksit puolestaan varoivat usein korostamasta omaleimaisuutta joko vapaaehtoisesti tai sosiaalisen paineen alaisina. Näin he omaksuivat valtaväestön uskonnon ja tapakulttuurin ja nuorempi väestö myös kielen. Kun maanviljelyksestä toimeentulonsa saanut ortodoksiväestö sijoitettiin pääosin Ylä-Karjalaan, Pohjois-Savoon ja Kainuuseen, joissa valtaväestö ei ollut aiemmin kohdannut ortodoksiväestöä, he asettivat itsensä siirtoväen yläpuolelle käyttäen erottelussa ortodokseista ”ryssä” sanaa. Vielä niinkin myöhään kuin 1958, kun menin kansakouluun, meidät ortodoksilapset saatiin häpeämään omia juuriaan, kun meitä haukuttiin ”ryssiksi” ja ”punikkien” lapsiksi. Tähän liittyi vielä muutakin koulukiusaamista. Omaa identiteettiä on mahdoton rakentaa ilman vahvaa tunnetta karjalaisuuden ja ortodoksisuuden arvosta. Mahdollisuuksien mukaan tätä pyrittiin tekemään opetus-, valistus- ja nuorisotyötä tehostamalla. Toisaalta venäläisyyttä kohtaan tunnettua vihaa yritettiin vähentää ortodoksisten ja luterilaisten karjalaisten väliltä korostamalla ortodoksien karjalaisuutta. Näin kalevalainen kansaperinne nostettiin esille ja suomalaiset ortodoksit alkoivat korostaa bysanttilaisia juuria.

Ortodoksisen kirkkokunnan jälleenrakennusohjelman päätyttyä suomalaisten ja ehkä ortodoksikarjalaistenkin tietoisuudessa ortodoksisuus ja karjalaisuutta alettiin samaistaa toisiinsa. Ortodoksiset kirkot ja tsasounat sekä hautausmaat tulivat kulttuurimaisemaan sopivasti luterilaisilta saaduista vaikutteista. Samoin Lintulan ja Valamon luostarit Heinävedellä oli omiaan tuomaan ortodoksisen jumalanpalveluselämän luterilaiselle valtaväestölle tutuksi. Matkailuvaltiksi otetut praasniekkaperinne, ikonimaalauksen yleistyminen, ortodoksien paasto- ja ruokaperinne, karjalainen asumiskulttuuri Bomba-talon muodossa jne. johtivat vähitellen siihen, että ortodoksisuus ja karjalaisuus nähtiin arvokkaana osana Suomea ja suomalaisuutta. Vaikka karjalaisuutta ei ehkä tänä päivänä Suomen ortodoksisesta kirkosta puhuttaessa pidä korostaa, ortodoksisuus ja karjalaisuus ovat silti vahvasti esillä perinteisillä väestön asuma-alueilla Pohjois- ja Etelä-Karjalassa. Ortodoksisuutta ja karjalaisuutta markkinoidaan eräänlaisena ”mentaalisenä territoriona”.

Viimeisten vuosikymmenten aikana Suomen ortodoksinen kirkkokunta on ulkoisesti selvinnyt vuoden 1939 lopulla alkaneesta syvästä identiteettikriisistä. Toisaalta tänä päivänä ollaan jälleen tilanteessa, jolloin ryssittely venäläisten maahanmuuttajaväestön kohdalla on ongelmana varsinkin itä-

sessä Suomessa. Toivottavasti tämän väestöosan sopeuttamisessa ei tehdä samoja virheitä kuin ortodoksikarjalaisen siirtoväen sopeuttamisessa toisen maailmansodan jälkeiseen suomalaiseen yhteiskuntaan.

Käytetty kirjallisuus

Hämynen, Tapio: Liikkeellä leivän tähden. Raja-Karjalan väestö ja sen toimeentulo 1880-1940. Historiallisia tutkimuksia N:o 170. Helsinki 1993.

Hämynen, Tapio: Suomalastaistajat, venäläistäjät ja rajakarjalaiset: kirkko- ja koulukysymys Raja-Karjalassa 1900-1923. Joensuun yliopisto. Ortodoksisen teologian laitoksen julkaisuja N:o 17. Joensuu 1995.

Hämynen, Tapio: ”Ortodoksi, se oli ryssä ilman muuta”. Suomen ortodoksien identiteetti 1200-luvulta nykypäiviin. Aamun Koitto 20/1996. Kuopio.

Kilpeläinen, Hannu: Kuinka kirkosta tehtiin suomalainen. Aamun Koitto 20/1996. Kuopio

Koukkunen, Heikki: Tuiskua ja tyventä. Suomen ortodoksinen kirkko 1917-1978. Pieksämäki 1982.

Laitila, Teuvo: Kansanomainen ja kirkollinen ortodoksisuus Raja-Karjalassa. Teoksessa Karjala. Historia, kansa ja kulttuuri. Toim. Nevalainen, Pekka ja Sihvo, Hannes. SKS:n Toimituksia 705. Helsinki 1998.

Laitila, Teuvo: Ortodoksikarjalaiset idän ja lännen rajalla: suomalaisuus, karjalaisuus, venäläisyys ja kansallisen identiteetin rakentaminen. Epäluuloista ekumeniaan: ortodoksisen ja luterilaisen kirkon vuoropuhelu. Toim. Niinisalo, Suvi. Etelä-Karjala-instituutti. Raportti 2. Lappeenrannan teknillinen yliopisto 2005.

Loima, Jyrki: Venäläinen vai suomalainen? Karjalan asukkaiden ortodoksinen identiteetti sodissa ja kulttuurimurroksissa 1918-1958. Epäluuloista ekumeniaan: ortodoksisen ja luterilaisen kirkon vuoropuhelu. Toim. Niinisalo, Suvi. Etelä-Karjala-instituutti. Raportti 2. Lappeenrannan teknillinen yliopisto 2005.

Loima, Jyrki: Esipaimen siunaa. Suomen ortodoksiset piispat 1892-1988. Jyväskylä 1999.

Mustonen, Tapio: Ortodoksisen kirkkokunnan jälleenrakentaminen. Suomen ortodoksisen kirkkokunnan aineellinen jälleenrakennustyö viime sotien jälkeen. Joensuu 1980

Mäntynen, Urho: Suomen ortodoksisen kirkon ja Moskovan patriarkaatin painostuspoliittisista suhteista vuosina 1945-1957. Ortodoksisen ylioppilasliiton 20-vuotisjuhlajulkaisu. Logos 6-7/1968. Kuopio 1968.

Setälä, Voitto U.V.J., kansallisen ortodoksisen kirkkokunnan perustamiskysymys Suomen politiikassa 1917-1925. Helsinki 1966.